

Propozycja cytowania: Stożek, M., *Przemoc w rodzinie oczami ustawodawcy. Problem prywatny czy państwowy?* [w:] *Wybrane administracyjno-prawne problemy realizacji polityk społecznych* L. Jurek, T. Stanisławski, B. Przywora (red.), Erida: Lublin 2015.

Przemoc w związkach partnerskich oczami polskiego ustawodawcy. Problem prywatny czy państwowy?

Perception of partner violence by the Polish legislator. A private matter or a problem of the state?

Streszczenie

Zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego przemoc wobec kobiet jest naruszeniem praw człowieka niezależnie od tego, czy sprawcą jest osoba prywatna, czy publiczna. Przemoc w związkach partnerskich jest zjawiskiem stosunkowo rozpowszechnionym w Polsce. Statystyki jednak nie w pełni odzwierciedlają rzeczywistość, gdyż zjawisko to charakteryzuje się wysoką „ciemną liczbą”. Jedną z przyczyn ukrywania przemocy jest fakt, iż przemoc w rodzinie jest postrzegana jako sprawa prywatna. Jak wynika z badań naukowych, przemoc postrzega się w ten sposób zarówno w relacjach prywatnych, jak i na polu instytucjonalnym. Sprawia to, że problemy kobiet i zagrożenia dla ich życia i zdrowia są ignorowane oraz, że nie otrzymują one należytej pomocy. W tym artykule dokonałam weryfikacji, czy przemoc w rodzinie podobnie postrzega polski ustawodawca. Z mojej analizy wynika, że przemoc w rodzinie nie jest postrzegana przez polskiego ustawodawcę jako sprawa prywatna, ale jako problem państwowy i może ona stanowić przestępstwo. Organy państwowe mają więc obowiązek reagowania na tę przemoc, zapewnienia bezpieczeństwa osobom jej doświadczającym oraz udzielenia im niezbędnego wsparcia poprzez skuteczne interwencje. Postrzeganie przemocy w rodzinie jako sprawy prywatnej ignoruje więc przepisy prawa.

Wstęp

Przemoc taka dotyka najczęściej kobiety i dzieci i stanowi naruszenie praw człowieka. Ten fakt został potwierdzony m.in. w grudniu 1993 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Deklaracji o Eliminacji Przemocy wobec Kobiet, w której uznano, że *prawa kobiet i dziewczynek stanowią niezbywalną, integralną i niepodzielną część praw człowieka*. Przemoc wobec kobiet jest naruszeniem praw człowieka niezależnie od tego, czy sprawcą jest osoba prywatna, czy publiczna.

Przemoc domowa to istotny problem społeczny w Polsce. Jerzy Mellibruda wyróżnił trzy zasadnicze nurty w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w kontekście polskiej polityki społecznej¹. Pierwszy to nurt skupiający się na ochronie dzieci przed przemocą, drugi jest związany z nurtami feministycznymi, których celem jest walka z dyskryminacją względem kobiet, natomiast trzeci nurt to działania na rzecz przeciwdziałania problemom alkoholowym².

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem stosunkowo rozpowszechnionym w Polsce. Zgodnie ze statystyką policyjną w 2014 r. ogólna liczba ofiar przemocy wyniosła 105 332, w tym 72 786 kobiet, 11 491 mężczyzn oraz 21 055 nieletnich. Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc to 78 489, w tym liczba podejrzewanych sprawców – kobiet wyniosła 5 301, mężczyzn - 72 791, a nieletnich - 397. Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” to 77 808, w tym 50 934 wszczynających procedurę i 10 113 formularzy dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury.

Statystyki jednak nie w pełni odzwierciedlają rzeczywistość. Zjawisko przemocy w rodzinie charakteryzuje się wysoką „ciemną liczbą”. W wielu przypadkach przemoc nie jest zgłaszana na policję. Przemoc często jest przemilczana i nie wiedzą o niej nawet sąsiedzi czy najbliższe osoby kobiety doznającej przemocy. Istnieje wiele przyczyn z powodu których kobiety nie szukają pomocy. Do tych przyczyn może należeć lęk przed zemstą partnera czy uzależnienie finansowe od partnera, a także wiele innych czynników, które nie sposób jest wymienić.

¹ Jerzy Mellibruda, *Polska przemoc domowa - problemy, wyzwania i poszukiwanie rozwiązań*, Niebieska Linia nr 6 / 2005.

² Jerzy Mellibruda, *Polska przemoc domowa ...*, *op.cit.*

Postrzeganie przemocy w rodzinie w relacjach prywatnych i na polu instytucjonalnym

Jedną z przyczyn ukrywania przemocy jest fakt, iż przemoc w rodzinie jest postrzegana jako sprawa prywatna. Kobiety nie chcą mówić o doznawanej przemocy, gdyż mogą uważać ją za zjawisko wstydlive bądź normalne w środowisku, w jakim przebywają. Mogą ponadto przestrzegać normy społecznej zgodnie z którą nie powinno się ujawniać problemów rodzinnych i narażać dobrej opinii członka rodziny. Ujawnienie takich informacji może prowadzić do poczucia upokorzenia i wstydu u ofiary. W badaniach przeprowadzonych przez Danutę Duch-Krzystoszek można odnaleźć przykłady takiego rozumowania w wypowiedziach kobiet, które doświadczyły przemocy w rodzinie: *Można powiedzieć osobie zaufanej, bliskiej ale czasem nie można tego mówić, nie powinno się* (K21)³. Ten problem dotyczy nie tylko bliskich kobiety, ale też współpracowników, którzy ignorują problem przemocy w rodzinie: *Pracodawca wymagał ode mnie, natomiast nie był świadomy tej sytuacji, bo nie było to przyjemne. Z pracodawcą po prostu nie rozmawia się o prywatnych sprawach, nie ujawniałam takich problemów... do tej pory mój szef nie jest wprowadzony, chyba że gdzieś tam się dowiedział* (K3)⁴; *Szef to w ogóle, dla niego nie ma prawa być żadnych problemów. Żeby wszystko było ok, a co i jak to już jego zupełnie nie interesuje. Tylko żeby wszystko było sprawne, nigdzie nie ma prawa do błędu, każdy ma być uśmiechnięty i nie ma prawa nic się dziać* (K1).⁵ Przekonanie, że nie ujawnia się tajemnic rodzinnych jest istotnym czynnikiem, który sprawia, że kobiety są bardziej podatne na przemoc i trudniej jest im podjąć decyzję o opuszczeniu partnera stosującego przemoc.

Przemoc postrzegana jest jako problem prywatny, a nie społeczny również na polu instytucjonalnym. Z informacji i badań naukowych przeprowadzonych przez organizacje pozarządowe zajmujące się problemem przemocy wobec kobiet wynika, że instytucje, z którymi kobiety mają kontakt (takie jak policja, sądy, prokuratura, pomoc społeczna) nie zawsze prawidłowo wypełniają swoje role nie zawsze pomagają w rozwiązaniu problemu przemocy w rodzinie w sposób odpowiedni⁶. Pracownicy tych instytucji, zdaniem organizacji pozarządowych, mają tendencje do traktowania rodziny jako sfery prywatnej niepodlegającej kontroli ze strony organów państwa co sprawia, że problemy kobiet i zagrożenia dla ich życia i zdrowia są ignorowane. Badania przeprowadzone przez Centrum Praw Kobiet wykazały że, zdaniem klientek Centrum, pracownicy ośrodków społecznych nie

³D. Duch-Krzystoszek, *Przemoc domowa a praca zawodowa kobiet na podstawie wyników z badań* [w:] Centrum Praw Kobiet, „Wybieram życie. Praca i godne życie dla kobiet ofiar przemocy”, dostępne na: <http://www.partnerstwo.cpk.org.pl/index.php/otworz/strone/na/artykule/numer/246>, s. 109.

⁴D. Duch-Krzystoszek, *Przemoc domowa a praca zawodowa...*, *op.cit.*, s. 107.

⁵*Ibidem*.

⁶*Ibidem, passim*.

są wrażliwi na ich potrzeby⁷. Kobiety doświadczające przemocy mają poczucie, że sprawcy przemocy domowej czują się bezkarni i nie obawiają się policji. Zdaniem klientek Centrum policja i sądy nie zapewniają im bezpieczeństwa: *Nie wierzę w policję czy w sądy* (K18).⁸

Postrzeganie przemocy w rodzinie przez polskiego ustawodawcę

Przemoc w rodzinie jest niekiedy postrzegana w relacjach prywatnych i na polu instytucjonalnym jako sprawa prywatna. Sprawia to, że problem przemocy jest bagatelizowany, a kobiety nie otrzymują pomocy w sytuacjach kryzysowych. Biorąc pod uwagę ten kontekst warto dokonać weryfikacji, czy przemoc w rodzinie podobnie postrzega polski ustawodawca.

W polskim prawie karana jest przemoc fizyczna, seksualna, psychologiczna i ekonomiczna popełniona na szkodę najbliższych, jeżeli wypełnia znamiona czynów zabronionych. W dniu 29 lipca 2005 r. uchwalono ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁹. Ustawa ta w art. 2 definiuje przemoc w rodzinie. W rozumieniu ustawy przemoc w rodzinie należy rozumieć jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Definicja obejmuje swym zasięgiem więc nie tylko przestępstwa, ale także działania i zaniechania, które nie zostały skatalogowane jako czyny zabronione.

Jeżeli przemoc w rodzinie ma charakter cykliczny (a tak zdarza się najczęściej w przypadku przemocy w rodzinie) kwalifikowana jest w oparciu o art. 207 kodeksu karnego¹⁰. Artykuł 207, znajdujący się w Rozdziale XXVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece”, stanowi w § 1 iż kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (§ 2).

⁷*Ibidem*.

⁸*Ibidem*, s. 127.

⁹ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. ze zm. (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.) dalej: ust. p.p.rodz.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), dalej: k.k.

Zgodnie natomiast z § 3 tego przepisu jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Jeżeli przemoc nie ma charakteru cyklicznego, może również stanowić czyn przestępczy ścigany z różnych artykułów kodeksu karnego. Do najczęstszych naruszeń zaliczają się czyny określone m.in. w art. 216 k.k. (zniewaga), art. 191 k.k. (zmuszenie), art. 217 k.k. (naruszenie nietykalności cielesnej), art. 156 k.k. i art. 157 k.k. (spowodowanie uszczerbku na zdrowiu), art. 157a k.k. (uszkodzenia prenatalne), art. 158 k.k. (pobicie lub bójka). Do przemocy seksualnej w rodzinie odnosi się art. 197 k.k. (zgwałcenie), art. 200 k.k. (obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 roku życia), art. 201 k.k. (kazirodztwo), art. 204 k.k. (stręczycielstwo i sutenerstwo) oraz art. 191 k.k. (zmuszenie). Skrajną konsekwencją stosowania przemocy w rodzinie jest zabójstwo (art. 148 k.k.).

Zgodnie z art. 275a kodeksu postępowania karnego¹¹ prokuratura na wniosek policji albo z urzędu może zastosować wobec sprawcy przemocy środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Organ powołany do ścigania przestępstw (policja, prokuratura) jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego każdego przestępstwa ściganego z urzędu zgodnie z art. 10 k.p.k. (zasada legalizmu). W przypadku przestępstw ściganych z urzędu (a do takich należy przestępstwo znęcania się) stanowisko pokrzywdzonego odnośnie wszczęcia postępowania karnego przeciwko sprawcy nie powinno mieć wpływu na wszczęcie postępowania. Zgodnie z art. 9 § 1 k.p.k. organy ścigania zobowiązane są do podjęcia z urzędu postępowania karnego w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Nie jest potrzebne zawiadomienie o przestępstwie.

Niektóre przestępstwa są jednak ścigane na wniosek pokrzywdzonego. Do tych przestępstw należy groźba karalna (art. 190 k.k.), nękanie (art. 190a k.k.), uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 209 k.k.) oraz kradzież na szkodę osoby najbliższej (art. 278 § 4 k.k.).

Ustawodawca poprzez art. 304 § 1 k.p.k. nakłada na każdego obowiązek zawiadomiania o popełnionym przestępstwie znęcania się: *Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.* Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 88, poz. 555, z późn. zm.), dalej: k.p.k.

Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa (art. 304 § 2 k.p.k.).

Szczególny obowiązek mają w tym względzie funkcjonariusze państwa, gdyż ich zaniechanie może prowadzić do odpowiedzialności za przestępstwo z art. 231 k.k. Policjant, który odmówi wypełnienia „Niebieskiej Karty” przy interwencji może odpowiadać karnie na podstawie tego przepisu. Jak więc widać z powyższej analizy, przemoc w rodzinie nie jest postrzegana przez polskiego ustawodawcę jako sprawa prywatna, ale jako problem państwowy.

Zakończenie

Przemoc w związkach jest poważnym wyzwaniem dla ustawodawcy w kontekście stanowienia prawa, jak i kształtowania polityki społecznej. Postrzeganie przemocy w rodzinie jako sprawy prywatnej czy rodzinnej może prowadzić do zaniechania udzielania wsparcia ofiarom tej przemocy, czy informowania o fakcie jej wystąpienia odpowiednich organów państwowych. Sprawia to, że zagrożone jest życie, zdrowie i bezpieczeństwo osób doświadczających przemocy w rodzinie. Takie postrzeganie tego zjawiska społecznego jest jednak obce treściom wyrażanym w przepisach polskiego prawa. Polskie prawo wyraźnie traktuje przemoc w rodzinie jako problem państwowy, a nie prywatny. Organy państwowe mają obowiązek reagowania na tę przemoc, zapewnienia bezpieczeństwa osobom jej doświadczającym oraz niezbędnego wsparcia poprzez skuteczne interwencje. Postrzeganie przemocy w rodzinie jako sprawy prywatnej ignoruje przepisy prawa.

Bibliografia

Literatura

1. Bielawska-Batorowicz E., Golińska L., *Przemoc w rodzinie* [w:] *Wobec przemocy* pod red. D. Kubackiej-Jasieckiej i A. Lipowskiej-Teutsch, Kraków 1997

2. Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999
3. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 2010
4. Duch-Krzystoszek D., *Przemoc domowa a praca zawodowa kobiet na podstawie wyników z badań[w:] Wybieram życie. Praca i godne życie dla kobiet ofiar przemocy*, Centrum Praw Kobiet
5. Dutton D., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 2001
6. Herzberger S., *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Warszawa 2002
7. Kalinowski J., *Przestępstwo znęcania się (art. 184 k.k.) - przedmiot ochrony*, RPEiS 1985, nr 1
8. Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999.
9. Mellibruda J., *Polska przemoc domowa - problemy, wyzwania i poszukiwanie rozwiązań*, Niebieska Linia nr 6 / 2005.

Akty normatywne

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 555 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).
3. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz.U. z 2005 r., Nr 180, poz. 1493ze zm.).